

**REFİK HALİT KARAY'IN ÜÇ NESİL ÜÇ HAYAT ADLI
ESERİNDEN TÜRKÇE SÖZLÜK'E KATKILAR**

*Hakan ÖZDEMİR**

ÖZET

Bu çalışmada Refik Halit Karay'ın *Üç Nesil Üç Hayat* adlı eserinde geçen bazı kelimeler incelendi.

Anahtar Kelimeler: Refik Halit Karay, Üç Nesil Üç Hayat, bandak.

**CONTRIBUTIONS TO TURKISH DICTIONARY OF
REFİK HALİT KARAY' ÜÇ NESİL ÜÇ HAYAT
NAME WORKS**

ABSTRACT

In this study some words which are mentioned in Refik Halit Karay's work called *Üç Nesil Üç Hayat* have been studied.

Key Words: Refik Halit Karay, Üç Nesil Üç Hayat, bandak.

Türk dilinde yüzyıllarca kullanılagelen sözlerin bir bölümü varlıklarını günümüze kadar korurken kimisi de kullanımdan çıkmış ve eski eserlerin sayfaları arasında kalmıştır.¹ Unutulan, kullanımdan düşen bu tür sözler, bir dönemin iletişim dilinde canlıyken daha sonraki dönemlerde bu canlılığını kaybetmiştir.² Cumhuriyet döneminde de yaşanan bu hızlı değişim Türk dili tarihi açısından

* Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Dili, ozdemirhn@yahoo.com.

¹ Dilin bir eser değil faaliyet olduğu ve sürekli bir değişim içinde bulunduğu konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Üçok, Necip, **Genel Dilbilim (Lengüistik)**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları: 57, Lengüistik Serisi:I, Ankara 1947, 53.-59. s.

² Kullanımdan düşen Türkçe sözcüklerde yabancı hayranlığının etkisi için bkz. Aksan, Doğan, **Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri**, İstanbul 2005, 48. s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

olduğu gibi Türk edebiyatı ve Türk sosyal hayatı bakımından da incelenmeye, araştırılmaya değer konularla doludur.

Bütün bu gelişmelere, duyulan ihtiyaçlara koşut olarak insanın söz varlığında büyük değişiklikler olmuştur. Pek çok sözcük belirttiğimiz gelişmelere bağlı olarak tarihin karanlığında kalırken bir yandan da olumlu gelişmelere kapı açmış, Türkçe üretken bir dil olmaya başlamıştır.

Sözcüklerin kullanım süreçlerini tamamlamasına neden olan etkenler insanın çevresinde gelişen sosyal ve ekonomik koşullar ve ihtiyaçlar olarak özetlenebilir. Bu sosyal ve ekonomik gelişmeler gerektiğinde moda, ticaret, sağlık, askerlik ve endüstri gibi başlıklar altında toplanabilir.

Sosyal hayatın çeşitli alanlarında oluşan bu değişim doğrudan söz varlığını da etkiler. Dilin dış yapısındaki³ bu etkileşim ve değişim iletişim ortamına, yazarların eserlerine yansır ve bu yolla da topluma mal olur. Bu gelişme süreci içinde olayların düşünce cephesini üstlenen, önerilerde ve yönlendirmelerde bulunan kişilerden biri Refik Halit Karay'dır.

Refik Halit Karay kaleme aldığı *Üç Nesil Üç Hayat* adlı eserinde değişen söz varlığını işlediği konular arasına ustalıkla yerleştirmiştir. Çağdaşlaşma, modernleşme, dünyadaki sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak dildeki değişmelerin örneklerini taşımaları bakımından yazarın bu eseri ilgi çekicidir. Türk toplumunun yakın tarihimizde yaşam tarzındaki gelişmelerin dili ne ölçüde etkilediği, bu ünlü yazarımızın eserinde bulmaktayız.

Yazar, *Üç Nesil Üç Hayat* adlı eserinde Abdülaziz, Abdülhamit, ve Cumhuriyet diye adlandırdığı üç dönemi ve bu dönemlerin yaşam biçimlerindeki değişiklikleri ele almıştır. Karay, geleneklerin, giyim kuşam malzemelerinin, sosyal yaşamın, devlet dairelerindeki çalışma ortamının ve kullanılan eşyaların iyi bir izleyicisi olduğunu göstermiş, bunlardaki değişimi gözler önüne sermiştir. Karay bunu yaparken kullandığı söz varlığının bir bölümünün günümüz sözlüklerinde bulunmadığını tespit ettik. Bu noktadan hareketle *Türkçe Sözlük*'e katkı olabilecek bu sözcükleri buraya topladık.

asitfenik: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Boyacılıkta, plastik maddelerin ve bazı ilaçların yapımında kullanılan, çoğunlukla maden kömürünün katranından çıkarılan benzinin oksijenli türevi, asit fenik.” anlamında *Türkçe Sözlük*'te *fenol*

³ Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1977, 15. s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

maddesi altında geçmektedir. Örnek cümlesi şöyledir: *Orta yaşlı, dinçtir; beyaz önlüklüdür, ellerini kaynamış su, asitfenikli sabun, tırnak fırçası ile yıkamış, alkolden geçirmiştir.*(s. 9)

bandak: Sözcük Türkçe olup *Türkçe Sözlük*'te geçmemektedir. “Bandak yemekleri sunmak için bir çeşit tabak” anlamına gelmektedir. Örnek cümlesi şöyledir: *Bunlara herkes için ayrı bir bandak olmamasını da ilave edebilirsiniz.* (s. 53)

baru: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. *Türkçe Sözlük*'te geçmemektedir. “Kale duvarı” anlamındadır. Örnek cümlesi şöyledir: *kadife elbisele burç ve barularında dolaşamadığıma üzülür bu şekerden, şuruptan yapılmış şatonun sarışın sahibesiyle muaşakalar tasavvur ederdim.* (s. 131)

dakik: Sözcük dilimize Arapçadan girmiştir. *Türkçe Sözlük*'te bulunmayan sözcük “un” anlamına gelmektedir. Örnek cümlesi şöyledir: *lâkin kâğıda “un” yazmak usulden değildi; “dakik” demek icabederdi.* (s. 130)

keyci: Sözcük Türkçedir. “Kızgın bir demir parçasını vücudun bir yerine bastırmak suretiyle ağrı ve sızıyı kesmek için yapılan tedaviyi uygulayan kişi” anlamına gelen sözcük, *Türkçe Sözlük*'te geçmemektedir. Örnek cümlesi şöyledir: *bir de “keyci”si, Trablusgarp bedevilerinden, dil bilmez bir Arap.....* (s. 65)

krenolin: Sözcük Fransızcadan dilimize geçmiştir. *Türkçe Sözlük*'te geçmemektedir. “Eski zamanlarda giyilen tel çemberli etek, krinolin; sert kumaştan yapılmış kabarık etekli kadın elbisesi.” anlamındadır. Etek kabartma modası bugün için geçmişte kalmıştır. Bu sebeple etek kabartma ile ilgili bu ve diğer sözcükler kullanım alanından düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *Frenklerin “Krenolin” adını verdikleri hezaren kafese bizde “Malakof” ve bu kafese geçmiş elbiselere de “Malakof fistan” derlerdi.* (s. 75)

Malakof fistan: *Fistan* sözcüğü dilimize Yunancadan girmiştir. *Malakof* sözcüğü ise bir Rus kalesinin ismidir. *Türkçe Sözlük*'te bu birleşik sözcük bulunmamaktadır. Bu söz, “Malakof modasının etkisiyle eteği kabartılmış tek parça giysi” anlamındadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Frenklerin “Krenolin” adını verdikleri hezaren kafese bizde “Malakof” ve bu kafese geçmiş elbiselere de “Malakof fistan” derlerdi.* (s. 75)

nafe: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “Derisi kürk yapımında kullanılan hayvanların postlarının karnı altındaki deri kısmı.” anlamındadır. Fakat *Türkçe Sözlük*'te geçmemektedir. Örnek

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

cümlesi şöyledir: *başında keten takke, sırtında nafe kürk, burnunda altın gözlük* (s. 130)

şöviyot: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. *Türkçe Sözlük*'te geçmemektedir. “Bir çeşit kumaş” anlamındadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Derken o kumaşların yerine, önce çizgililer* *ve nihayet siyah Krep dö şinler ve şöviyot'lar geçti.* (s. 79)

SONUÇ

Yazarın kullandığı ve bugün için dönemini tamamlamış kültür kelimeleri yalnızca bu kadar değildir; hikâye ve romanlarında kalan günümüzde kullanımdan çıkan bir bölümü yabancı kökenli olan sözcükler derlenecek olursa büyük bir sayı tutar. Bunların bir bölümü günümüz sözlüklerine girmemiştir. Taramaların sağlıklı yapılmamış olmasıyla açıklanabilen bu durumun bir cephesi de yaşayan dilin söz varlığında olmadıkları için sözlüklere alınmamış olmalarıyla açıklanabilir. Ancak Cumhuriyet dönemini de içine alan bir sürede yaşamış bir yazarın bütün söz varlığı *Türkçe Sözlük*'te bulunması gerekir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi teknolojik gelişme, unutilan gelenek ve görenekler, zaman içinde meydana gelmiş ses değişimleri, kurulan uluslararası ilişkilerin yoğunluğu modanın değişken yüzü, sosyal hayattaki değişim, sözcüklerin değişerek bir başka şekle bürünmesinde veya tamamen kullanımdan düşmesine neden olmuştur. Bu durum günümüzde de değişmeden devam etmektedir. Sosyal hayattaki bu gelişmenin dili büyük ölçüde değiştirmesi yaşadığımız çağda çok daha hızlanmıştır. Bu bakımdan bireyler değişime çok daha hızlı uyum sağlamak zorunda kalmaktadır.

Edebiyat dünyamızda oldukça seçkin bir yere sahip olan Refik Halit KARAY, bu eseriyle dil tarihimize ışık tuttuğu gibi, gelecekte dil gelişmesinin ne yönde olacağını belirlemek adına bize önemli ipuçları vermektedir.

Bu eserde bugün *Türkçe Sözlük*'te bulunmayan dokuz söz tespit ettik.

Derlediğimiz dokuz sözcüğünbiri Arapça, üçü Fransızca, ikisi Farsça, ikisi Türkçe olup biri de Rusça ve Yunanca olan birleşik bir sözdür.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*

KAYNAKÇA

AKSAN, Doğan, **Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri**, İstanbul 2005.

ERGIN, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul 1977.

ÜÇOK, Necip, **Genel Dilbilim (Lengüistik)**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları: 57, Lengüistik Serisi:I, Ankara 1947.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/4 Summer 2009*